

Osnovu na kojoj Petko Vojnić Purčar gradi roman *Dom, sve dalji* (Matica srpska, Novi Sad 1977) tvori trajanje i raslojavanje porodice Piuković, od njene realistično romaneskne gustine, zbijene u početku kazivanja, pa do fluidne raspršenosti u fantastici na kraju romana. Ta širina u kazivanju dočarava nam atmosferu ravničarske melankolije, naročito raščlanjene i sugerirane stanovitom unutrašnjom potrebom za samouništenjem, jer ravnica, koja u Vojničevim junacima teče i bježi prema tački, *gotovo nirvani*, kada se promisli i dotakne, ponovo postaje nova linija kazivanja, nade, pa se tako čitanju možemo neprestano vraćati, a da se svaki put osvjedočimo u svježinu ponovnog rađanja.

Ovdje, prije svega, želimo ukazati na ono osobeno; možda bi jedna »paradoks-definicija« bila adekvatnija: *način komponiranja romana kao suprotnost građenju*.

Centralni sloj, koji se provlači kroz cio roman, zahvaćen je dvojako — kroz puku prolaznost i borbenu trajanje što se u vremenu dijalektički prepliće, te odnos djela i cjeline preobraća se u konkretnost — kao jedinstvo različitog. Porodica Piuković poprima instrumentalni karakter ispitivanja odnosa historije kao trajanja i vremena kao prolaznosti. Pošto su dimenzije vremena i historije *izvan linije dodira*, njih određuju način življenja i intencionalnost djela, dok se kronološki slijed događaja estetski pokazuje kao »dopuna«, gotovo irelevantan. S obzirom da Vojnić estetski konstituira svoje pripovijedanje kroz sukob *djela i cjeline*, eksponirajući na taj način shvatanje umjetnosti kao stvaralaštva (čija se bit poklapa sa *samoproduktivnošću*) — »umjetnička proza tako na razuman način ponovo osvaja izgubljeno carstvo poezije«. Unutar tog carstva Vojnić Purčar nastoji prevladati proturječnosti, nagomilane i nataložene, kao *klasne posljedice pasivna odnosa*, u relacijama — čovek — zbilja — djelo. Umjetničkom snagom savladuje proturječnosti i polazi od spoznaje da je sinteza znanja o čovjeku, u bilo kojoj konačnoj formi iskazivanja, nemoguća, i zato postupak sintetiziranja — kao dovršenog umjetničkog čina uživanja — prepušta čitaocu.

Roman *Dom, sve dalji* heraklitskim tokom ostvaruje pred nama *diskontinuirano kontinuirani lanac trajanja*, gdje je stil koheziona sila svih onih prividno posebnih autonomnih karika, koje u stvaralačkom sučitanju poprimaju puninu jezika, potvrđujući čovjekovo smisleno bavljenje u vremenu i subjektivnom prostoru proze. Vrijeme, naravno, nije mehanički slijed događaja koji organiziraju materiju života, već ono nosi subjektivnu mnogoznačnost raznih odnosa koji se u sustavu romana daju *podesno umiriti*, te trenutak ima dimenziju vječnosti, a vječnost puninu trenutka, odnosno jezika, u širem i dubljem kontekstu. I tako čitalac — ako nije zaveden krivim poimanjem umjetnine i ne dopusti da ga prikazana predmetnost zadrži u ravni istog reda i shvatanja realnog i pjesničkog, koji su još uvijek odvojeni — doživljava beskonačnost koja se realizira u potrebi za čitanjem. Sve ovo nas, poslije zatvaranja Vojnićeve knjige upućuje da temeljnije promislimo odnos realnog i pjesničkog svijeta. Jer, granice koje nas omeđuju i određuju unutar jednog, recimo, dobro zatvorenog, logičnog, prostorno-vremenskog bitisanja, pokazat će se da nisu toliko determinirane zbiljom koliko pjesničkom vizijom i pjesničkim ostvarenjem te zbilje. Prije svega, to nije samo ona pojavna strana stvarnosti. Za Vojnića je zbilja prevashodno nešto drugo, tako da on ne gradi samo konkretno na nov način, već zahtijeva i nov način gledanja, a to podrazumijeva jedinstvo različitog u romanu, kao i posebno isticanje »šavova«. Stoga cjelina nije puko sumiranje dijelova, već nešto uvijek drugo, *istorodno drugo*, pomjereno ka ne-

vojislav sekelj vrijeme između trajanja i pro- laznosti*

uhvatljivom entitetu estetskog koje zahtijeva našu aktivnost i istovremenost misli i akcije, u ovisnosti od razvijene potrebe za čitanjem, slušanjem, gledanjem. Korespondencija bi ovdje išla ovim shematskim nizom odnosa: Stvaralac (ne-autor) — Djelo (koje se određuje iz kazanog i domišljenog) — Kritika (kao nužni put razvojnog oblika djela) — Čitalac (konačna konačnost djela u kojemu se potvrđuje njegova dosegnuta mnogoznačnost). U ovoj shemi, zapravo, naglašena je tendencija stapanja kritičara i čitaoca, stvaraoča i djela. Na taj način je uspješno izmahnuto pasivni odnos čitaoca i djela, jer je stvaralac neprestano prisutan i čitalac se ne identificira s *gutačem sadržaja*,

jer je za novi roman neophodan napor — »tko hoće na more taj se mora razumjeti u čvorove«. Naivno poistovjećenje, na primjer, Panograda s konkretnim, zemljopisnim gradom i traženje autobiografskih, autonomnih spونا vodi provincijalnom opterećenju poimanja umjetnosti, odnosno života samog, jer su te sfere nedjeljive, pogotovu što se provincijskom duhu čini (a on tu dijalektiku odnosa teško može i shvatiti) da je dovoljno prepustiti se prikazanoj predmetnosti; zapravo ta *svijest* još nije u mogućnosti da se uhvati u koštac sa zbiljom, niti da se trajnije i stabilnije orijentiše izvan tradicionalne formalne logike tipa $A = A$, gdje se grčevito traži izlaz u imaginarnom plićaku vlastite svijesti i jedan zatvoren sustav s početkom, sredinom i krajem.

To novi roman nema, niti je želio imati, s obzirom da sam pristup zbilji i poimanju stvaralaštva mora biti uvijek nov. Stvaralac između zbilje i stvaralaštva ne nalazi diskrepaciju, naprotiv, on tu stavlja znak jednakosti. Analogija sa življenjem je velika. Ako je život sa stajališta formalne logike, uz tumačenje i eshatologije, dobro uređen sistem suprotnih parova, to život kao cjelinu zatvara u sobu s jednim zidom — desperiranja, s obzirom da je dio (trenutak, hip) izložen stalnoj presiji grijeha i nalazi se u sjenci strogo podignutog velikog prsta; smisao života tako se odvija daleko od polja misli i akcije i projicira se izvan duhovnog stvaralaštva. Ta lukavstva i površnost novi roman želi da izbjegne. U ovome kontekstu razmišljanja Purčar je načinio kvalitativan skok, jer je u svom romanu uspješno prevazišao (dijalektički negirao) krizu stila i zbilje. On ne otvara nove probleme vrijednosti, nego, jednostavno, snažno pripovijeda i činom pričanja iznjedrava nove mogućnosti, dinamiku i bogatstvo življenja, raslojavajući centralni sloj — porodicu Piuković — »čisteći« je od taloga vremena koje je već počelo da opterećuje život. Tako prisustvujemo sve vrijeme, zapravo, čitanju *SADAS-NJICE* nad ponorom vremena budućeg i prošlog, ali zahvaljujući jedino i samo vremenu budućem i vremenu prošlom. Izvan njih to SADA nije ni mrtvo, jer da bi nešto bilo mrtvo, prethodno mora da živi i poživi, a bez prošlog i budućeg SADA nije ni rođeno. U toj borbi između vremena trajanja, čovjekovog ljudskog trpljenja i vremena prolaznosti, koje se odvija u vječito praznom nerodnom SADA, gdje su egzistencijalne potrebe čovjeka postale i njegove jedine potrebe, Purčar ostvaruje i gradi svoj roman. On se neprestano udaljava od jedne tačke kojoj se odmah i vraća, tačke koju određuje ravnica, kao dodir plodne zemlje i praznog neba. I u čovjeku, onda, neprestano buja želja da bi trebalo nekuda otići, otputovati, pobjeći, ali, isto tako, kroz ruke i misli struji osjećanje da je samo ostajanje stvarno, jer ravnica je i more koje uzbudljivo šumi, opominje, prijeti, ali i snaži. Možda su zato junaci Vojnićevo romana pomalo izgubljeni, ali se oni protiv te izgubljenosti bore, uporno, to je izvjesnost, ta izgubljenost koja borbu unaprijed ne osuđuje na jalovost, treba je samo započeti; ta izvjesnost je puna sokova. Po načinu shvaćanja vremena, Vojnić Purčar je ovdje blizak Fokneru — vrijeme teče ali ne prolazi, odnosno svaki trenutak je pravi trenutak čovjekovog egzistencijalnog i kulturnog trajanja, a samo ime grada, Panograd, obilježava imaginarnu pomjerenost civilizacije i kulture uopće.

Dodajmo još nekoliko riječi o kraju romana, zapravo o njegovu toku i svršetku pričanja. Dojam je da Petko Vojnić Purčar nije želio nikako da kraj romana snažnije umiri. Zato *Dom, sve dalji* ostaje pomalo »na granici«, naravno to nimalo ne umanjuje umjetnički, pripovjedački potencijal Purčarev i ostvarenost njegova djela.

* Petko Vojnić Purčar, »Dom sve dalji«, Matica srpska, Novi Sad 1977.

